

FULL LEXICOGRÀFIC

DE LA COMISSIÓ COORDINADORA LEXICOGRÀFICA DE CIÈNCIES,

integrada per l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears, el Col·legi de Farmacèutics de Barcelona, el Col·legi de Metges de Barcelona, la Fundació Torrens i Ibern, la Institució Catalana d'Història Natural, la Societat Catalana de Biologia, la Societat Catalana de Ciències Físiques, Químiques i Matemàtiques (les tres últimes, filials de l'Institut d'Estudis Catalans), l'Institut de Tecnologia de la Construcció de Catalunya i els estudiants dels grups dinamitzadors del català a les Universitats de Barcelona.

núm. 5

Barcelona, octubre 1979

SUMARI: *Nota prèvia.* — *Han dit...* — *L'actualitat lexicogràfica.* — *Miscel·lània (Fluix, flux, reflux,* per J. P. — *No s'hi val a badar,* per O. C.) — *Correu del full*

NOTA PRÈVIA

Un esperit optimista d'aquells que, per fortuna, pullulen en el país i l'acoloreixen ens ha comentat que la Nota prèvia del FULL precedent, quan deia que ens hem passat el segle començant, pecava de petulància i de mollície. ¿Té raó el nostre corresponsal? Al primer cop d'ull, donat a la lleugera, qualsevol afirmació pot semblar certa; però tan bon punt és examinada i són escoltats els arguments antagònics, és possible que faci aparició el disseniment. La Nota referida deia que la Comissió Coordinadora Lexicogràfica de Ciències acaba de començar uns treballs; ara bé, quedava molt clar que els ha començats —ja que podem tenir mancances, però no som uns desmemoriats imbecils— amb la completa utilització dels materials i dels coneixements procedents dels estrenus esforços que ens han precedit i amb les més devotes gratitud i reverència possibles envers aquells esforços. Semblantment, els mestres de cases fan ús dels maons, del morter, de les bigues i de les grues que van idear unes persones que qui sap on paren, i —quan s'hi posen— diuen que comencen l'obra.

L'any 1904, a la Memòria de Secretaria de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya, Felip Proubasta deia: «Lo Canonje de la Seu de Palma, Mossen Alcover, entusiasta cultivador de nostre idioma, vol fer un diccionari monumental de la Llengua Catalana. L'idea és tal volta massa gran pera ser prompte realisada y son molts los que desitjan possehir aviat un bon diccionari encare que no sia del tot complet. Mes tal es la confiança que lo seu nom inspira, que l'Academia ha volgut també coadjuvar a l'obra nombrant a petició de Mossen Alcover, dugas comissions, una composta de metjes y l'altra d'apotecaris, que se cuidessin de recullir tots los termes referents a ciencias naturals.»

El «diccionari monumental» ha estat, feliçment, enllestit i és «d'una riquesa que senzillament esbalaïx i d'una utilitat que no fóra mai prou benvinguda, si no fos que la disposició tipogràfica de tots els materials en peu d'igualtat fa arriscada la seva consulta a qui no tingui una preparació d'especialista o un sentit de l'idioma molt segur». (C. Riba); tenim el Diccionari General, enriquit amb les addicions de la Secció Filològica de l'Institut, però a les «dificultats de tota mena» que «havien entrebancat la marxa dels treballs» i a les

«noves i més grans dificultats» (P. Fabra), se n'afegiren de majúscules i, avui, el Diccionari General encara és una obra que «pot realment ésser considerada com el canemàs del futur Diccionari de l'Institut» —com deia Fabra l'any 1932—, aquest diccionari que és urgent de fer.

I no parlem dels diccionaris especialitzats. La Comissió Coordinadora forma part de «los que desitjan possehir aviat un bon diccionari encara que no sia del tot complet». I per això s'ha posat a la feina; per això, contumaç, HA COMENÇAT uns treballs. — O. C.

HAN DIT...

«En résumé: le catalan est une langue romane originaire, et non dérivée d'une autre, mais née parallèlement à ses sœurs latines; elle a eu son développement propre et sa splendeur; elle a servi et sert de moyen original d'expression dans plusieurs manifestations importantes de la pensée humaine! seules les circonstances de la vie politique ont provoqué sa décadence passagère; mais, depuis le milieu du XIXe siècle, elle a connu une nouvelle ère de prospérité; elle a repris conscience d'elle-même, elle tend à

s'affiner et à s'unifier graduellement. Il y a cinquante ans, on voyait souvent des Catalans écrire en langue castillane; actuellement, de plus en plus, les Catalans ont à cœur de s'exprimer en leur langue et leurs écrivains ont élevé celle-ci à un haut degré de perfection.»

GEORGES DWELSHAUVERS
(«La Catalogne et le Problème Catalan»
Bibliothèque d'Histoire Contemporaine
Librairie Félix Alcan. Paris, 1926.)

L'ACTUALITAT LEXICOGRÀFICA

La Secció Filològica de l'Institut ha acordat recentment algunes addicions i modificacions al «Diccionari general de la llengua catalana», les quals no figuren encara a l'apèndix de la 9a. edició. Ens sembla que, als lectors del «Full», els poden interessar especialment les següents:

ALLÈRGIA *f.* Estat de susceptibilitat exagerada de l'organisme davant un agent determinat, el qual és innocú per a la majoria d'individus. | *Fig. Tenir al·lèrgia a la política.*

ALLÈRGIC -A *adj.* Relatiu o pertanyent a l'allèrgia. Que pateix al·lèrgia.

BIÒPSIA *f.* Extracció i examen d'un òrgan o fragment de teixit d'un cos viu.

BOMBARDEIG [addició] ... || *Avió de bombardeig*, avió militar especialment equipat per a transportar i llançar bombes.

BOMBARDER [addició] ... || *Avió de bombardeig*. || *Aviador encarregat del llançament de bombes.*

BORN [addició], ... || Peça conductora d'un dispositiu, d'una màquina, d'un aparell, etc., elèctrics, que serveix per a efectuar les connexions.

ÇAÇA [addició] ... || *Avió de caça* (o simplement *caça m.*). Avió militar molt ràpid, destinat a perseguir i atacar els avions enemics. | *Caça-bombarder m.* (pl. *caces-bombarders*). Avió militar de caça, capacitat per a portar una càrrega de bombes.

CARDIÒLEG -ÒLOGA *m. i f.* Especialista en cardiologia.

CARDIOLOGIA *f.* branca de la medicina que estudia l'anatomia, la fisiologia i la patologia del cor.

CARENA [modificació] ... | Línia divisòria de dos vessants en una muntanya o serralada.

CONNECTABLE *adj.* Que pot ésser connectat.

DESACCELERACIÓ *f.* Acció de desaccelerar; l'efecte.

DESACCELERAR *v. tr.* Fer menys ràpid, menys viu (un moviment, un procés). | Reduir la velocitat (d'un moviment, d'un vehicle). | *Abs. Desaccelera, que ve un revolt.*

DESCELERAR *v. tr.* Desaccelerar.

DRETÀ -ANA *adj.* Que se serveix millor de la mà dreta que de l'esquerra (per oposició a *esquerrà*). | Pertanyent a un partit polític de dreta, addicte a la dreta política.

DRETER -A *adj.* Dretà (acc. 1).

EMBORNAR *v. intr.* Connectar uns conductors als borns d'un aparell elèctric.

EMBRIÒLEG -ÒLOGA *m. i f.* Biòleg versat en embriologia.

EMPALAR [modificació] *v. tr.* Clavar (algú) en un pal, esp., introduït per l'anus. *Els tures...*

ESCLATA-SANG [en comptes d'ESCLATA-SANGS] (pl. ESCLATA-SANGS).

ESTRIPA-SACS [en comptes d'ESTRIPA-SANGS).
 GERIATRE -A *m. i f.* Especialista en geriatria.
 GERIATRIA *f.* Branca de la medicina que tracta de les malalties pròpies de la vellesa. | Profílaxi per a retardar l'envelliment.
 GERONTÒLEG -ÒLOGA *m i f.* Especialista en gerontologia.
 GERONTOLOGIA *f.* Estudi de l'envelliment de l'organisme com a fenomen biològic. | Estudi dels problemes que la vellesa planteja des del punt de vista social, psicològic, econòmic, etc.
 INSULINA *f.* Substància segregada del pàncreas, que disminueix la concentració de sucre en la sang.
 MAL·LEOLAR *adj.* Relatiu al turmell o al mallèol.
 MARCAPÀS *m.* Petit generador d'estímul elèctrics que connectat permanentment al cor n'assegura la contracció i el ritme.
 MEGACEFÀLIA *f.* Deformitat caracteritzada per un crani considerablement gran.
 MENARQUIA *f.* Primera aparició de la menstruació.
 MENINGI -ÍNGIA *adj.* Relatiu a les meninges.
 MENOPÀUSIC -A *adj.* Relatiu a la menopausa.
 METRALLA [modificació] *f.* Trossos menuts de metall amb què es carregava una peça d'artilleria o un projectil. || Bocins en què es parteixen diversos artefactes proveïts d'una càrrega explosiva interior. || Conjunt de projectils disparats amb arma automàtica.
 METRALLADOR -A *adj.* Dit de l'arma que metralla.
 METRALLADORA [modificació] *f.* Arma llarga de foc, totalment automàtica i muntada sobre un suport, que pot disparar successivament i ràpidament un gran nombre de projectils.
 METRALLAR *v. tr.* Sotmetre un objectiu als efectes de la metralla (acc. 3).

METRALLER -A *m. i f.* Persona que maneja una metralladora.
 METRALLETA *f.* Arma de foc automàtica i portàtil que pot disparar a ràfegues o a trets aïllats.
 MICOSI *f.* Nom genèric donat a totes les afeccions causades per fongs.
 MICÒTIC -A *adj.* Relatiu a la micosi.
 MOGUT -UDA *adj.* Agitat, inquiet, actiu *Una mar molt moguda. Un infat mogut.* | Per ext. *Una música moguda.* || *fig. Anar, estar mogut, estar excitat sexualment.*
 MOLÀ [supressió] *veg.* MULAR.
 MULAR [en comptes de MOLÀ] [modificació] *m.* Peix mular.
 OSCIL·LÒGRAF *m.* Instrument per a enregistrar gràficament un fenomen oscil·latori. | Oscil·loscopi.
 OSCIL·LÒMETRE *m.* Instrument per a mesurar les oscil·lacions de volum de les parets arterials.
 OSCIL·LOMETRIA *f.* Determinació de la pressió arterial per mitjà de l'oscil·lòmetre.
 OSCIL·LOSCOPI *m.* Aparell usat en electrònica per a registrar visualment fenòmens físics variables en el temps.
 PEDIATRE -A *m. i f.* Especialista en pediatria.
 PEIX [addició] ... semblant a un martell. || *Peix mular* (o simplement *mular*). Cetaci semblant al dofí (*Tursiops tursio*). || *Peix rei...*
 PSIQUIATRE -A *m. i f.* [en comptes de PSIQUIATRE *m.*]
 QUADRATRIU [en comptes de QUADRATIU].
 TEL·LURI [en comptes de TEL·LUR] *m.* Element no metàl·lic del grup del sofre, cristal·lí, de brillantor metàl·lica, del color de l'estany; el seu símbol és Te i el pes atòmic 127,5.
 UNICORNE *adj.* Que presenta un sol corn o punta.

MISCEL·LANIA

FLUIX, FLUX, REFLUX

Quan sentim la paraula *flux*, usada com a adjectiu per a qualificar alguna cosa que és dèbil, que té poc vigor, o bé com a contrari de tens, que no tiba, el lèxic queda situat dintre la normalitat, almenys des d'un punt de vista de concepte —no sabem si sempre la grafia seria correcta. L'adjectiu *flux* és de dues terminacions, i el seu femení es *fluixa*; i els corresponents plurals són *fluixos* i *fluixes*. Així direm que el davanter centre ha tirat un xut flux o que l'acròbata passa per la corda fluixa; que determinada generació és una generació d'homes fluixos o que les lliçons que dona el professor Tal són fluixes.

En Medicina s'utilitza també el mot *flux* com a substantiu masculí per a designar una secreció d'un líquid del cos, i s'aplica especialment a la secreció vaginal: un flux abundant, un flux blanquinós o verdós.

Sovint, però, sentim pronunciar amb el mateix so la paraula *flux*, que indica un moviment en un sentit, que amb freqüència va seguit d'un moviment en sentit contrari, que s'anomena *reflux*, i al mateix temps, significa qualsevol forma de transport d'energia. Així, es parla del flux i el reflux de la marea en Oceanografia, del flux monetari en Economia, d'un flux energètic, radiant, lluminós en Física; del flux d'un vector en Matemàtica, d'un flux magnètic o astral en el camp de la ciència-ficció; del flux

sanguini i d'un reflux gastro-esofàgic o vésico-ureteral en Medicina.

En tots aquests casos el so de la *x* final és el d'*ics*, és a dir, és un so fort, com en *bèlix* i no suau, de *xeix*, com en *fluix*.

Alguns, segurament per tal d'evitar les formes incorrectes «fluix» i «refluix» diuen «fluxe» i «refluxe», que són igualment dolentes. En la mateixa línia, també se sent dir «influxe» però la forma correcta d'aquest substantiu, derivat de *flux*, és *influx*, sinònim d'influència. — J. P.

NO S'HI VAL A BADAR

Ens queden encara molts problemes per resoldre; però hi ha qüestions que tenen la solució de fa temps i, malgrat tot, hom encara hi comet errades. Per exemple: en publicacions de prestigi hem vist «ona» i «punxa» en unes referències a un traçat gràfic. Amb el Fabra

a la mà, «ona» és el conjunt de les partícules vibrants que en la propagació d'un moviment vibratori dins un medi o cos elàstic... etc. Per això diem ones sonores, longitud d'ona, ona expansiva, etc. Però ona no és la representació gràfica del moviment vibratori. En canvi —també segons la definició del Fabra—, «onda» és cadascuna de les parts que, en una línia corba, afecten el perfil de la secció plana d'una ona... etc. El Vocabulari de l'Acadèmia ho recull així; la GEC també, tot i que quan descriu l'ECG bada i parla de les ones.

També amb el Fabra a la mà, «punxa» és —ni més ni menys— allò que punxa; en canvi, «punta» és l'extrem agut d'alguna cosa; i aquesta cosa bé pot ésser una gràfica. Per aquest motiu i per extensió, es parla d'hores punta en la producció, en la utilització d'energia, en el trànsit. Cal parlar, doncs, del conjunt punta-onda de l'EEG i de les ondes de l'ECG. Enciclopèdia i Monografies Mèdiques, no s'hi val a badar! — O. C.

CORREU DEL FULL

El sufix compost -zoide indica semblant a un animal (zoon, animal; -oide, semblant a o en forma de). ¿Què cal dir: -zoide o zooide? Hom diu espermatozoide, perquè no espermatooide?—
Oriol Agell (Barcelona).

Els sufixos -zoide i -zooide són equivalents. Si hom ha convingut de donar-los destinacions diferents, és per mirar d'evitar confusions semàntiques. Amb el sufix -zoide es forma, per exemple, espermatozoide; el sufix -zooide es destina a termes que indiquen les diverses fases del cicle dels animals pluricel·lulars colonials; així: oozooide, blastooide, etc. El sufix -zoo, igualment que el prefix zoo-, indica, ni més ni menys, condició d'animal o referència a animal: protozoo, metazoo, esporozoo, etc. i zoòlit, zoòfit, zootàxia, etc. El mot espermatoozoo, per tant, és etimològicament incorrecte i, si bé és admès per raons històriques, la forma preferent és espermatozoide.

He llegit el vostre article sobre l'ús del guionet en els mots composts i, malgrat tot, encara em queda algun dubte; per exemple, psico-so-

màtic s'ha d'escriure amb guionet o sense?—
A. (Barcelona).

El problema és complex i no ens fa res d'insistir-hi. Si el mot compost és un adjectiu, hi ha guionet quan els components tenen el mateix valor, quan qualifiquen igualment. Per exemple, parlarem d'un trastorn psico-motor (amb guionet) perquè el trastorn afecta les funcions psíquiques i alhora les motores. En canvi, quan un dels components és l'adjectiu principal i l'altre només precisa, matisa o limita el sentit del principal, no farem ús del guionet. Si parlem d'una tècnica psicoquirúrgica ens referim a una tècnica quirúrgica (adjectiu principal) destinada, en aquest cas, a malalties mentals. Psicosomàtic, per tant, durà guionet si ens referim al psiquisme i al cos alhora. No durà guionet, si ens referim a un procés somàtic derivat de factors emocionals. Evidentment, la part de la patologia que estudia aquestes afeccions és la psicossomàtica.

Hem d'advertir que la complexitat d'aquestes qüestions es veu incrementada per la relativa novetat de llur sistematització. Això explica que, fins i tot en diccionaris i enciclopèdies recents, hi hagi una certa confusió.

REDACCIÓ: Salvador Alegret, Núria Aramon, Ramon Bacardí, Jordi Bosser, Jordi Carbonell i Pinyol, Oriol Casassas, Josep M. Costa i Molinari, Carles Domingo, Montserrat Inglès, Jordi Lleonart, Lluís Marquet, Angel Messeguer, Joan Picanyol, Martí Ruiz Altaba i Josep M. Valeri.

Passeig de la Bonanova, 47, segon pis, Barcelona (17).